



SAKSBEHANDLER
Cathrine Arnesen

INNVALGSTELEFON

TELEFAKS
+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
18/02837-10

DERES REF.

DERES DATO

ARK. B - Bygninger 2006-2019

VÅR DATO

101 (Ottestad) Stange - He

03.12.2019

Se mottakerliste

Atlungstad Brenneri - gnr./bnr. 41/9 og 41/10 i Stange kommune - Vedtak om fredning med hjemmel i lov om kulturminner § 15 og § 19 jf. § 22



Atlungstad Brenneri. Foto: Anke Loska, Riksantikvaren 2018

Vi viser til melding om oppstart av fredning av Atlungstad Brenneri i Stange kommune, datert 30. august 2018, samt forslag om fredning sendt på høring til berørte parter den 28. februar 2019 og kunngjort i to aviser og i Norsk Lysningsblad. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende fredningsvedtak:

FREDNINGSVEDTAK

Med hjemmel i lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven), §§ 15 og 19 jf. § 22, freder Riksantikvaren Atlungstad Brenneri gnr./bnr. 41/9 og 41/10 i Stange kommune, Hedmark fylke.

OMFANGET AV FREDNINGEN

Fredningen omfatter kulturminner og områder som er listet opp nedenfor. Det fredede anlegget strekker seg tidsmessig fra oppstarten av Atlungstad Brenneri i 1855 til nedleggelsen i 2008. Totalt fire bygninger, to konstruksjoner og ett utomhusområde inngår i fredningen. To av objektene har interiørfredning. Omfanget er nærmere beskrevet i dokumentasjonsvedlegget som er en del av dette vedtaket. Alle objektene er avmerket på vedlagte kart.

Kulturminner fredet etter kulturminneloven § 15

- Fabrikkbygning, bygningsnummer 152926545, som inneholder:
 - Potetmottak med tippesjakt, Askeladden ID 146787-13
 - Kontorbygg, Askeladden ID 146787-14
 - Brenneribygget, Askeladden ID 146787-15
 - Renseanlegg, Askeladden ID 146787-8
 - Spritlager, Askeladden ID 146787-7
 - Frørenseri, Askeladden ID 146787-18
- Kalksilo, koordinater 6742343N, 286453Ø, Askeladden ID 146787-9
- Disponentbolig, bygningsnummer 152926561, Askeladden ID 146787-10
- Brennerimesterbolig, bygningsnummer 152926553, Askeladden ID 146787-20
- Utomhusområde, Disponentboligens og Brennerimesterboligens hager, Askeladden ID 146787-19
- Garasje, bygningsnummer 152926588, Askeladden ID 146787-11
- Oljetank, 6742325N og 286416Ø, Askeladden ID 146787-12

Fredningen av fabrikkbygningen omfatter bygningens eksteriør og interiør. Dette inkluderer hovedelementer som planløsning og trappeløp, bærende konstruksjoner, materialbruk og overflatebehandling samt detaljer som vinduer, luker og dører. Fredningen omfatter også fast- og større løst inventar, spesifisert i dokumentasjonsvedlegget.

Fredningen av kalksiloen omfatter konstruksjonens eksteriør og interiør. Dette inkluderer bærekonstruksjon, materialbruk og overflatebehandling samt detaljer som dører, luker, kraner, trapper, gjerder og fast inventar, spesifisert i dokumentasjonsvedlegget.

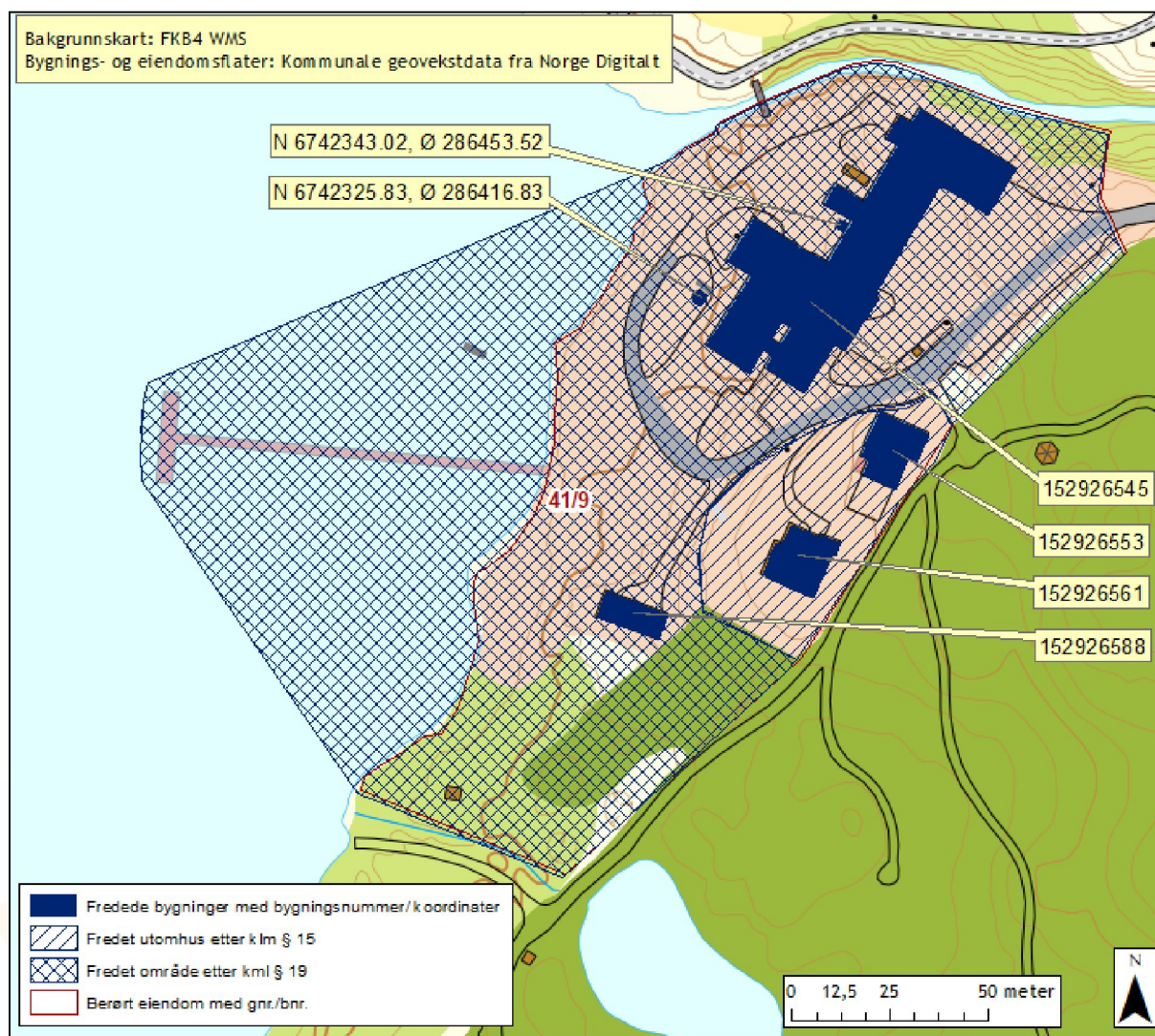
Fredningen av disponentboligen, brennerimesterboligen og garasjen omfatter bygningens eksteriør. Dette inkluderer hovedelementer som bærende konstruksjoner, materialbruk og overflatebehandling samt detaljer som vinduer, luker, dører og listverk.

Fredningen av disponentboligens og brennerimesterboligens hage omfatter gangveier, plen, bed og beplantning samt mulige spor i grunnen etter tidligere hageanlegg. Hagene avgrenses med en forhøyning mot sør og vest. Utstrekningen er vist på fredningskartet.

Fredningen av oljetanken omfatter tankens eksteriør. Dette inkluderer bærekonstruksjon, betongfundament, materialbruk og overflatebehandling samt detaljer som tappekraner og utvendig stige.

Område fredet etter kulturminneloven § 19

Et område rundt Atlungstad Brenneri og de nevnte objektene fredes etter § 19, gnr./bnr. 41/9 og 41/10, samt et område i Mjøsa. Pumpehuset som ligger lengst sør, innenfor området som fredes etter kulturminneloven § 19, inngår ikke i fredningen.



Fredningskart for Atlungstad Brenneri, utarbeidet av Riksantikvaren.

FORMÅLET MED FREDNINGEN

Formålet med fredningen er å ivareta Atlungstad Brenneri som en representant for den landbruksbaserte nærings- og nytelsesmiddelindustrien fra 1800- og 1900-tallet.

Fredningen av bygningenes eksteriør skal ivareta tekniske, arkitektoniske, kulturhistoriske og sosialhistoriske verdier knyttet til anlegget. Dette inkluderer enkeltbygninger og konstruksjoner relatert til anleggets ulike funksjoner, byggetrinn og tidsperioder.

Fredningen av interiør skal ivareta tekniske, arkitektoniske, kulturhistoriske og sosialhistoriske verdier knyttet til anlegget. Herunder opprinnelig planløsning, materialbruk og utførelse knyttet til anleggets ulike funksjoner. Fredningen av interiøret skal også ivareta ulike byggetrinn og tidsperioder.

Fredningen av fast og større løst inventar skal ivareta tekniske-, kulturhistoriske- og sosialhistoriske verdier knyttet til anlegget. Herunder produksjonslinja, tidligere produksjonsutstyr som er endret eller nedlagt og øvrig fredet inventar.

Fredningen av utomhusområdet, disponentboligens og brennerimesterboligens hage, skal ivareta kulturhistoriske verdier knyttet til hagene ved fabrikkanlegget. Fredningen skal også ivareta skillet mellom hagene og fabrikkanleggets mer industrielle karakter.

Fredningen av et område etter kulturminnelovens § 19 skal ivareta virkningen av bygningene og konstruksjonene i miljøet, deres innbyrdes sammenheng og funksjonelle kontekst som en del av anlegget. Herunder et område i Mjøsa ettersom sjøen var vesentlig for innskiping og utskiping fra anlegget.

FREDNINGSBESTEMMELSER

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Fredningsbestemmelser for kulturminner fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte bygningene og konstruksjonene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes og konstruksjonenes eksteriør eller interiør. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
3. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningenes og konstruksjonenes eksteriør og interiør. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
4. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med bygningens egenart, og på en måte som ikke reduserer de tekniske, arkitektoniske, kulturhistoriske og sosialhistoriske verdiene.
5. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende kan tillates i særlige tilfeller og under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.
6. Større løst inventar som inngår i fredningen, jf. vedlagte liste, må ikke skades eller fjernes fra bygningene eller konstruksjonene.
7. Ødelagt større løst inventar som er i bruk og ikke kan repareres, skal skiftes ut med tilsvarende objekter så langt det er mulig.
8. Utover ordinær skjøtsel, er det ikke tillatt å gjøre endringer i utomhusområdet, disponentboligens og brennerimesterboligens hage, som vil kunne endre anleggets karakter i vesentlig grad. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5. Det er ikke tillatt å fjerne trær, busker eller jordfaste installasjoner. Når det blir nødvendig å fornye trær, busker eller stauder, skal samme type benyttes og plantes på samme sted. Trær som må felles på grunn av sykdom, skade eller alder, skal erstattes med så store trær som mulig.
9. Tiltak som i eventuelle nødssituasjoner må gjøres av sikkerhetshensyn, kan gjennomføres uten dispensasjon. I slike situasjoner skal det, så langt det er mulig, tas

hensyn til kulturminnenes verneverdi. Tiltaket skal umiddelbart meddeles forvaltningsmyndigheten.

Fredningsbestemmelser for område fredet etter kulturminneloven § 19

10. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre området karakter eller på annen måte motvirker formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep.

Fredningsbestemmelser for utomhusområde fredet etter § 15 og område fredet etter § 19

11. Det kan utarbeides en forvaltningsplan for området. Planen skal godkjennes av kulturminnemyndigheten. Forvaltningsplanen skal inneholde retningslinjer for bruk, vedlikehold og eventuell tilbakeføring. Planen må rulleres.

FØLGER AV FREDNINGEN

Lovhenvisning

Når det gjelder behandlingen av fredete hus, anlegg og områdene rundt, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17, 18, 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a og § 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes. Fredningen skal ikke være til hinder for forsvarlig forvaltning av et anlegg som fortsatt er i drift, så lenge dette ikke er i strid med formålet med fredningen.

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke kulturminnemyndigheten om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider. Dersom det etter § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. § 15a annet

ledd. For mer informasjon, som søknadsfrist og krav til søknad, vises det til nettsidene til fylkeskommunen og Riksantikvaren.

KORT KARAKTERISTIKK AV KULTURMINNET

Atlungstad Brenneri er lokalisert i et rikt jordbruksområde på østsiden av Mjøsa i Stange kommune, Hedmark fylke. Anlegget ligger ved utløpet av Fjetrebekken som var premissgivende for plassering av fabrikken. Rent vann var viktig for flere av brenneriets produksjonstrinn. I tillegg var nærheten til Mjøsa vesentlig for varetransport som hovedsakelig foregikk til vanns.

Atlungstad Brenneri ble etablert som spritbrenneri i 1855 og var i ordinær drift frem til 2000, og som reservebrenneri for HOFF SA (HOFF Norske Potetindustrier BA) til 2008. Mellom 2008 og 2011 var det ingen spritproduksjon på anlegget. I 2011 fikk brenneriet ny eier, det nyetablerte selskapet Atlungstad Brenneri AS. De nye eierne satte anlegget i drift igjen, men da primært som et formidlings- og opplevelsessenter. Da anlegget var i ordinær drift gjennomgikk det en rekke materielle endringer og opererte under flere bedriftsnavn.

Anlegget er sammensatt av blant annet en større fabrikkbygning med flere produksjonstrinn og støttefunksjoner, samt tilstøtende funksjonærboliger.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet, se vedlagte fredningsdokumentasjon.

BEGRUNNELSE FOR FREDNINGSVEDTAKET

Siden slutten av 1900-tallet har det skjedd store strukturelle endringer innen nærings- og arbeidsliv, ofte fulgt av nedleggelse. Det har ført til et økende behov for sikring av eldre tekniske og industrielle kulturminner. Dette er en prioritert oppgave for Riksantikvaren.

Atlungstad Brenneri er valgt som en representant for den landbruksbaserte nærings- og nytelsesmiddelindustrien fra 1800- og 1900-tallet. Fra midten av 1800-tallet ble Mjøsregionen dominerende innen råspritproduksjon, og mot slutten av århundret også innen finspritproduksjon. Atlungstad var et av de ledende brenneriene, ikke bare i regionen, men på landsbasis. Ved fredningstidpunktet er Atlungstad det historiske brenneriet i Norge som er mest intakt, blant annet med en komplett produksjonslinje for spritproduksjon. Dessuten har anlegget hatt kontinuerlig spritproduksjon gjennom 160 år, kun med unntak av noen få år.

Brygging og brenning av alkohol var en viktig binæring for mange bønder. Fremveksten av brennerinæringen i Norge har sin rot i denne produksjonen. Dette var særlig utbredt på Hedmarken der det stadig var overskudd av korn, og senere poteter, som kunne avses til annet enn mat. En sentral motivasjon for å etablere Atlungstad Brenneri i 1855 var nettopp potetoverskuddet i bygda.

Ved siden av å være en sentral binæring for bøndene, ble alkoholen og brennevinet også et stridstema i politikken, ikke minst som følge av en sterkt voksende avholdsbevegelse. I 1848 ble avgiften på brenning så høy at den nesten var å regne som et forbud mot hjemmebrenning. I løpet av få år ble det en dramatisk reduksjon i gårdsbrennerier. Det resulterte i at gårder slo seg sammen og dannet større og mer robuste brennerier. Det var også starten for Atlungstad Brenneri.

Utover på 1900-tallet hadde staten en sterk styring av alkoholproduksjonen i Norge med blant annet forbudstid og etablering av et vinmonopol. Rammebetingelsene var styrende for driften av brenneriene. For eksempel ble alternative næringsveier et viktig bidrag for å komme seg

gjennom forbudstida i 20-årene. Atlungstad Brenneri etablerte et frørenseri som binæring på denne tiden. Dette var i virksomhet helt frem til midten av 80-tallet. Fabrikkanlegget har vært gjenstand for flerfoldige eierkonstellasjoner og har hatt mange navn opp gjennom årene. Navnendringene på 1900-tallet kan nettopp knyttes til avholdssaken, med tilhørende politiske løsninger og omstruktureringer av brennerinæringen.

Ved mange av fabrikkene som ble etablert i distriktene på 1800-tallet, var det vanlig å tilby ansatte en bolig. Slik var det også på Atlungstad, men her kun for høyere funksjonærer: disponent og brennerimester. Bildedokumentasjon viser at det har vært prydhage og nytteveksthage i tilknytning til boligene, samt dyrket mark sør for disponentboligen. Hagene er fortsatt lesbare i terrenget.

Atlungstad Brenneri har en intakt produksjonslinje og ved fredningstidspunktet har brenneriet drift i deler av året. Produksjonen ved anlegget gir en unik mulighet til å holde ved like og videreføre kunnskapen om brennerifaget. Slik anlegget står ved fredningstidspunktet er det mulig for et publikum å følge gangen gjennom brenneriet fra potet til fatmoden akevitt. Dette gir anlegget et stort pedagogisk formidlingspotensial gjennom spritproduksjonen, men også gjennom å være et velholdt anlegg som bærer i seg en kompleks industrihistorie og mange tider.

TILSTAND OG ØKONOMISKE KONSEKVENSER VED FREDNING

Det er seks bygninger og konstruksjoner samt et utomhusområde som er omfattet av fredningen av Atlungstad Brenneri. I tillegg er et område omkring kulturminnene fredet etter § 19. Riksantikvaren har gitt anlegget tilskudd siden 2011 og frem til fredningstidspunktet, med en samlet sum på over 22 mill. I 2013 kom anlegget inn i *Bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminner*. Målet for dette programmet er å jobbe systematisk for å heve kulturminnenes tilstandsgrad til et ordinært vedlikeholds nivå, tilstandsgrad 2, innen 2020. Ved fredningstidspunktet er det kun noen få vedlikeholdsoppgaver relatert til eksteriør og interiør som gjenstår. Ut fra gjeldende Norsk Standard EN - NS 16096 anses anlegget ved fredningstidspunktet å ha et ordinært vedlikeholds nivå. Riksantikvaren ser at vedlikehold av anlegget er kostnadskreven, men det er ikke på nåværende tidspunkt behov for noen store løft som får økonomiske konsekvenser for staten ved gjennomføringen av fredningen.

RIKSANTIKVARENS MYNDIGHET

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven av 9. februar 1979 § 12 nr.1.

LOKALISERING OG EIENDOMSFORHOLD

Atlungstad Brenneri er lokalisert på østsiden av Mjøsa, ved utløpet av Fjtrebekken i Stange kommune, Hedmark fylke. Området gjelder gnr./bnr. 41/9 og 41/10. Eiendommene eies av Atlungstad Brenneri AS og Atlungstad Golfklubb. I øst grenser lokaliteten til eiendommen 39/5 som ligger under Atlungstad gård. Her er det anlagt et større golfanlegg som drives av Atlungstad Golfklubb. Atlungstad Golfklubb overtok 1. mai 2019 Brennerimesterboligen, Disponentboligen og Garasjen/uthuset med tilhørende tomt på fem mål av Atlungstad Brenneri AS.

Det foreligger en reguleringsplan for området, reguleringsplan 154, *Reguleringsplan for Atlungstad Golfbane*, datert 6. mai 2004. Følgende reguleringer gjelder for eiendommen 41/9:

- Fabrikbygningen og et område rundt denne er regulert til industri, men med en reguleringsbestemmelse som har følgende ordlyd: «Området Atlungstad Brennerianlegg er å betrakte som et helhetlig bevaringsverdig kulturmiljø».
- Brennerimesterboligen, disponentboligen og garasjen samt et område rundt disse er regulert til annet kombinert formål.
- Den sørlige delen av eiendommen, sør for garasjen, er regulert som et friluftsområde for land og sjø. Deler av det berørte området i Mjøsa fredet etter § 19, inngår i dette området. Videre strekker dette området seg et godt stykke sør for eiendommen.

I arealdelen til kommuneplanen for Stange, datert 18. januar 2006, er det resterende § 19-området i Mjøsa avsatt til et LNF-område i sjø og vassdrag.

FORHOLDET TIL NATURMANGFOLDLOVEN (LOV AV 19. JUNI 2009 NR. 100)

Når kulturminneforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8-12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens *Artskart* og Miljødirektoratets *Naturbase* den 13. desember 2018 for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter.

Det er registrert noen sårbare eller trua fuglearter i området som inngår i fredningen. Dette er: Kornkråke, bergirisk, horndykker, lomvi og hettemåke. Rett nord for eiendommen, langs Mjøsa, og langs begge breddene av Fjtrebekken er det registrert sårbare eller spesielt verneverdige naturtyper eller naturområder.

Fredningen av Atlungstad Brenneri vil ikke innebære noen endring av dagens situasjon, derfor vurderer Riksantikvaren at fredningen ikke vil påvirke naturmangfoldet i negativ retning.

BAKGRUNN FOR FREDNINGEN

I Norsk kulturråds *Bevaring av tekniske og industrielle kulturminner i Norge* fra 1988 er det Løiten Brænderi som trekkes frem som en bevaringsverdig representant for brenneriene i Norge. En forutsetning var imidlertid at Løiten Brænderi («Brennerimuseum») på sikt skulle motta eldre brenneriutstyr fra Atlungstad Brenneri. Stange kommune og daværende eiere av Atlungstad Brenneri, Hedmark Frøforretning og Brenneri AS, stilte seg uenig i en slik løsning. Som en konsekvens av dette, ble innstillingen *Om bevaring av Atlungstad Brenneri som teknisk kulturminne* skrevet, datert 1990. Riksantikvaren fulgte opp dette i *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner* fra 1994 der Atlungstad er omtalt. Anlegget har mottatt tilskudd fra Riksantikvaren siden 2011. I 2013 kom anlegget inn i Riksantikvarens *Bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner*.

Riksantikvaren besluttet i 2017 at de anleggene i *Bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner* som ikke er fredet, skal fredes innen 2020 i forbindelse med overføring av oppgaver til regionene. En fredning av Atlungstad Brenneri følger dessuten opp Riksantikvarens fredningsstrategi mot 2020, der industri er ett av ti prioriterte hovedtemaer.

REDEGJØRELSE FOR SAKSGANGEN OG INNKOMNE MERKNADER

I samsvar med Kulturminneloven § 22 nr. 1, ble det sendt melding om oppstart av fredning av Atlungstad Brenneri til eiere, interessenter og kommunen den 30. august 2018. Samtidig ble dette kunngjort i avisene *Hamar Arbeiderblad* og *Stangeavisa*. Det ble gitt en frist på tre uker til å komme med merknader. Det kom inn én (1) merknad til meldingen. Den var fra Atlungstad Golf, datert 11. september 2018. Den 28. februar 2019 ble et fredningsforslag sendt ut på høring. Det ble gitt en svarfrist på seks uker. Det kom inn to (2) merknader. Den ene var fra Nils Olve Gillund og Valborg Alhaug, datert 5. april 2019. Den andre fra Atlungstad Brenneri AS, datert 9. april 2019.

Merknader til melding om oppstart av fredning

Atlungstad Golfklubb, datert 11. september 2018

Atlungstad Golfklubb har flere innspill de mener er viktig for deres fremtidige drift på Atlungstad.

- Golfklubben har behov for å utvide klubbhuset. Tegninger for utvidelse var vedlagt.
- Sandvikavegen 220 (disponentboligen) benyttes i dag som sesongbolig for arbeidskraft. Dette bygget anses som en del av golfklubbens utviklingsmuligheter.
- De ønsker å beholde lagerplass i frøenseriets og over spritlageret.
- De ønsker å videreføre dagens parkeringsordning med mulighet for utvidelse på et senere tidspunkt.

Riksantikvarens kommentar til merknadene fra Atlungstad Golfklubb

- Med en fredning følger det en rekke muligheter og forpliktelser. Er det et ønske om å gjøre endringer utover ordinært vedlikehold på et fredet kulturminne og på området fredet etter § 19, må det søkes om dette hos dispensasjonsmyndighet.
- Fredningen av Atlungstad Brenneri har ingen betydning for hvordan anlegget benyttes, såfremt det ikke er i konflikt med fredningens formål og bestemmelser. Når det gjelder disponentboligen og brennerimesterboligen er det kun eksteriørfredning som gjelder for disse.

Merknader til forslag om fredning

Nils Olve Gillund og Valborg Alhaug, datert 5. april 2019

Gårdene Hegsvold gnr./bnr. 38/1 ved Valborg Alhaug og Guldkundrud 37/1 ved Nils Olve Gillund har ved fredningstidspunktet et vanningsanlegg med pumpehus på eiendommen til anlegget Atlungstad Brenneri. Dette befinner seg innenfor arealet som er fredet etter § 19, nærmere bestemt nær eiendommens sørlige grense. Vanningsanlegget består av et pumpehus, nedgravd vannledning, sugeledning og en strømkabel. Vanningsanlegget er avgjørende for gårdenes produksjon. Eierne ønsker å kunne vedlikeholde og utbedre vanningsanlegget uten å varsle grunneier – og ved en fredning også ansvarlig kulturminnemyndighet.

Riksantikvarens kommentar til merknaden fra Nils Olve Gillund og Valborg Alhaug

Vanningsanlegget inngår ikke i formålet med fredningen av Atlungstad Brenneri. Av den grunn inngår det heller ikke i fredningens omfang. Gillund og Alhaug står derfor fritt til å rive eller foreta reparasjoner og utbedringer av pumpeanlegget såfremt det ikke beslaglegger ytterligere arealer eller på annen måte virker mot fredningens formål.

Atlungstad Brenneri AS, datert 9. april 2019

Atlungstad Brenneri, heretter kalt AB, har en rekke merknader som er fordelt under fire hovedpunkter. Disse er som følger:

1. Avsnittet «Redegjørelse for saksgangen og innkomne merknader»: AB mener at deres merknader til formuleringer i «melding om oppstart av frednings sak for Atlungstad Brenneri» ikke har blitt innlemmet og synliggjort under innkomne merknader i høringsforslaget «forslag til fredning».
2. Avsnittet «Formålet med fredningen»: Med en begrunnelse i at AB er et levende kulturminne og er avhengig av inntjening for å kunne være i drift, ønsker AB å få inn en tilleggsformulering under formålet med fredningen. Denne lyder som følger: «Et viktig mål for fredningen er å sikre AB som et helhetlig anlegg med nærings-, støtte- og sosiale funksjoner – herunder også boligene. Samtidig er det ønskelig å bevare dette anlegget som et levende kulturminne. AB har vært under fredning fra opprettelsen i 2011. Den dispensasjonspraksis som er fulgt har lagt til rette for å bevare anlegget som et levende kulturminne».
3. Konkrete merknader til fredningsdokumentet: AB har en rekke forslag til konkrete endringer av ordlyd i fredningsdokumentet. Mange av disse endringene er tatt til følge, men ikke alle. Se detaljer under «Riksantikvarens kommentar til merknadene».
4. Forslag til endringer i vedleggene om fredningsdokumentasjon: Atlungstad Brenneri har en rekke forslag til konkrete endringer av ordlyd i fredningsdokumentasjonen. Mange av disse endringene er tatt til følge, men ikke alle. Se detaljer under «Riksantikvarens kommentar til merknadene».

Riksantikvarens kommentar til merknadene fra Atlungstad Brenneri AS

Riksantikvaren har følgende kommentarer til ABs merknader:

1. Fristen for å sende inn merknader til «melding om oppstart av fredning» av anlegget AB ble satt til 21. september. AB ba ikke om en utsettelse av denne fristen. Ingen av ABs muntlige eller skriftlige innspill kom innen denne fristen, befaring ble foretatt 3. oktober 2018 og et notat til Riksantikvaren om saken er datert 19. november. Innspillene ble dessuten ikke oppfattet som merknader til utsendt varsel, men heller innspill til den videre prosessen. Det er på den måten innspillene er vurdert. På denne bakgrunn ble de derfor ikke innlemmet under «redegjørelse for saksgangen og innkomne merknader» i fredningsforslaget som ble sendt på høring.
2. I tilleggssavsnittet AB ønsker inn under fredningens formål, utskiller det seg tre separate ønsker. Det er a) å sikre AB som et helhetlig anlegg, b) å bevare anlegget som et levende kulturminne og c) å gi retningslinjer for den videre dispensasjonspraksis. Punktene a) og b) anser Riksantikvaren allerede som ivare tatt gjennom fredningens formål, om enn med en noe annen ordlyd. Punkt c) mener Riksantikvaren er av en slik karakter at den ikke kan innlemmes under et fredningsformål. Den ønskede formuleringen peker mot en særskilt dispensasjonspraksis som har til formål å bevare anlegget som et levende kulturminne.

Fredningen av AB er ikke til hinder for å bevare anlegget som et levende kulturminne, så lenge driften ikke forringer kulturminnet. Riksantikvaren mener at dette ivaretas gjennom følgende formulering under formålet med fredningen: «Fredningen av fast og større løst inventar skal ivareta tekniske-, kulturhistoriske- og sosialhistoriske verdier knyttet til anlegget. Herunder produksjonslinja». Dessuten har vi tatt høyde for at AB er et levende kulturminne i fredningsbestemmelsene. Under punkt 7 står det følgende: «Ødelagt større løst inventar som er i bruk og ikke kan repareres, skal skiftes ut med tilsvarende objekter så langt det er mulig».

3. AB har en rekke forslag til endringer i fredningsdokumentet. I det følgende svarer Riksantikvaren ut hver og en av dem:
 - a. s. 6 andre avsnitt andre linje: Skal stå HOFF (ikke Vinmonopolet)
 - i. Forslaget er tatt til følge og er rettet opp i dokumentet.
 - b. s. 6 siste avsnitt andre setning: Skal stå ... etablering av Vinmonopolet.
 - i. Denne rettelsen er ikke tatt til følge fordi det i teksten henvises til en monopolsituasjon, ikke bedriften Vinmonopolet.
 - c. s. 7 andre avsnitt under Tilstand og økonomiske konsekvenser. Forslag til endret tekst: å gjennomføre fredningen av Atlungstad Brenneri med istandsettingsmidler i de nærmeste år. Atlungstad Brenneri har fra 2013 fått tildelt årlige midler over statsbudsjettet til forvaltning, drift og vedlikehold (FDV).
 - i. Ingen av de to setningene er tatt til følge. Den første setningen fordi AB må søke om tilskudd/istandsettingsmidler på lik linje med andre fredede anlegg. Den andre setningen fordi den har et detaljeringsnivå som Riksantikvaren ikke anser som nødvendig for å få frem konklusjonen: At fredning av Atlungstad Brenneri ikke vil medføre en merkostnad for staten.
 - d. s. 7 Nederste avsnitt. Setning som begynner med Golfklubben har ... strykes. Følgende to setninger tas inn: Atlungstad Golf kjøpte 1.5. 2019 brennerimesterbolig, disponentbolig og uthus med tilhørende tomt av Atlungstad Brenneri. Golfklubben har i tillegg langtidsleie på Mellombygget og tredje etasje i Frørenseriet.
 - i. Forslaget er tatt til følge og er rettet opp i dokumentet.
 - e. s. 8 Første avsnitt under Bakgrunn for fredningen. De to siste setninger foreslås endret til: Anlegget har fra 2011-2017 mottatt istandsettingstilskudd fra Riksantikvaren. I 2013 kom anlegget inn i Riksantikvarens Bevaringsprogram med tilskudd til FDV (forvaltning, drift og vedlikehold).
 - i. Forslaget er ikke tatt til følge fordi det her ikke er påkrevet med det foreslåtte detaljeringsnivå av tilskuddets art. Hensikten med avsnittet er å vise at Atlungstad Brenneri over tid har blitt ansett som et viktig anlegg på nasjonalt nivå og dermed kvalifiserer til fredning.
 - f. s. 8 Nederste avsnitt, punkt 2. Sandviksvegen 220 endres til Sandvikavegen 220
 - i. Forslaget er tatt til følge og er rettet opp i dokumentet.
4. Atlungstad Brenneri har en rekke forslag til endringer i fredningsdokumentasjonen del 1 (a-d) og del 2 (e, f). I det følgende svarer Riksantikvaren ut hver av dem:

- a. s. 8 høyre side, linje 6: beregne levering ut fra små (traktortilhengerlass) stuttkjerrelass i volum.
 - i. Forslaget er tatt til følge, «traktortilhengerlass» er byttet ut med «stuttkjerrelass». Dette er rettet opp i dokumentet.
- b. s. 11 Høyre side, linje 12: åpen plass med støpt dekke med drank-kum i (sørvestre) sørøstre hjørne
 - i. Forslaget er tatt til følge, «sørvestre» er erstattet med «sørøstre». Dette er rettet opp i dokumentet.
- c. s. 20 høyre side, linje 11: undertak i 2013 og samme med østre takflate i 2017
 - i. Forslaget er tatt til følge og er rettet opp i dokumentet.
- d. s. 22 Venstre side, linje 9: I 2012 (den forbindelse) ble de lagt nytt skifertak på huset.
 - i. Forslaget er tatt til følge, «den forbindelse» er fjernet fra teksten.
- e. s. 42 linje 5: Det finnes blant annet et *utkoblet* sikringsskap omgitt av en
 - i. Forslaget er tatt til følge, ordet «utkoblet» er lagt til i teksten.
- f. s. 54 bilde øverst til høyre, usikker på relevans og undertekst på bilde
 - i. Forslaget er ikke tatt til følge fordi fotografiet dokumenterer en del av frølageret som ikke er dokumentert annet sted. Teksten beskriver kun himmelretning. Dette fordi det skal være enkelt å finne tilbake til fotografert sted.

Merknader til forslag om fredning – kommunestyret

Saken ble behandlet i kommunestyret, Stange kommune, den 27. november 2019.

Formannskapets innstilling ble enstemmig vedtatt med følgende vedtak:

«Stange kommune gir tilslutning til fredning av Atlungstad Brenneri som en representant for den landsbruksbaserte nærings- og nytelsesmiddelindustrien fra 1800- og 1900-tallet».

OPPLYSNING OM KLAGEADGANG OG TINGLYSNING

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stilles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Hanna Kosonen Geiran
riksantikvar

Linda Veiby
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg: Dokumentasjonsvedlegg for Atlungstad Brenneri
Riksantikvarens informasjon om kulturminner: «Å eie et fredet hus»

Kopi til: Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO/ Hedmark fylkeskommune, Pb 4404 Bedriftssenter, 2325 HAMAR/ Stange kommune, Postboks 214, 2336 STANGE/ Fortidsminneforeningen - Hedmark avdeling, c/o Marit OddenSverdrups gate 1, 2317 HAMAR

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Atlungstad brenneri AS		Sandvikaveien 214	2312 OTTESTAD
Atlungstad Golfklubb		Sandvikavegen 222	2312 OTTESTAD
Nils Olve Gillund		Sandvikavegen 302	2312 OTTESTAD
Valborg Alhaug		Vestbygdvegen 543	2312 OTTESTAD